

Син приїхав (скорочено)

Григій Тютюнник

На початку серпня, в Ковбиші, велике село по обидва боки вузької річки, з'їжджаються до батьків усі колишні ковбишівці, які після війни подалися з дому шукати постійного заробітку і щонедільного вихідного. Скрізь по дворах чути: "Папа, а як зараз напростець дійти до лавки?" А батько, захмелілий від радості, бадьоро пояснює: "Та отак і отак. Хіба забув?" Або: "Мамо, яку вас нащот стірального порошка? Нєт? Дак я пришлю по приїзду".

Отакого сонячного суботнього передобіддя приїхали гості й до Ники-фора Дзякуна та Параски Дзякунки: син Павло, рудий, з витрішкуватима очима, уже з пущем, у капроновому капелюсі в дрібних дірочках, невістка Рита, товстенька, рум'янолика й догідлива і з ними одинадцятимісячний онук Борко, витришкуватенький опецьок з руденьким чубчиком.

"Таж викапаний татусь!" — щасливо цокотіла Дзякунка. Вона була руда, син удався в неї, а онук — у Павла, тому й раділа. Натішившись Бор-ком, заходилася цілувати невістку та дякувати, що отак догодила, такого гарного онука привела на світ.

Приїхав Павло не поїздом і не автобусом, як більшість гостей, а на власному "Москвичі" тютюнового кольору. Машина була нова, і все в ній блищало. Сидіння було заслано вовняними килимами, а заднє та бокове скло завішені репсовими фіранками. Все це Павло придбав задовго до купівлі самого автомобіля.

"Через "Москвича" Павло й не одружувався так довго, хоч мав уже за тридцять". Спочатку думав, що брати дружину на зарплату в сто п'ятдесят карбованців та ще й у гуртожиток не годиться. Коли ж за стаж та мовчазну працювитість дали кімнату в новому будинку і перевели у майстри, розмірковував так: назбираю грошей на машину і на все, що до неї треба, тоді й одружуся. Бо якщо зробити це зараз, то гроші підуть на меблі та інші всякі жіночі забаганки.

Навіть у відпустку до батьків не їздив три останні роки. Адже це теж гроші: дорога, гостинці, новий костюм. Не з'явився ж у поношеному!

Тепер Павло мав усе: квартиру, жінку, машину, сина, хороший заробіток і почувався так, як йому хотілося: спокійно, впевнено, незалежно.

"Москвича" у двір батькові відразу не завів, а лишив біля воріт, понакривавши колеса брезентовими фартушками.

Батько сказав, що, може б, Павло поставив машину в холодильник під грушу, але син поважно відказав, що хай, мовляв, постоїть, щоб під рукою була.

Старий Дзякун зрозумів його і замовк, тонко усміхаючись: правильно, хай люди бачать, через вигін з усіх боків видно.

Доки в хаті варилося і смажилось, чоловіки походжали біля машини, милуючись нею.

— Та й скільки ж людей під твоїм керівництвом? — питався сина Никифор.

— Уся зміна. Двадцять сім чоловік.

— О—о! — підкидаючи брови вгору, казав Дзякун.— Багатенько. Ти ж дивись там з ними ладь, бо люди — це таке: не догодиш — з'їдять".

Син відповів, що він це вміє ще з полкової школи. "У мене так: робиш — роби. А не послухав раз, удруге... на такі наряди посажу, що в по-лучку тільки розпишеться".

Мимо машини та батька з сином проходили люди, здоровкались шанобливо, на що Павло відказував, дивлячись понад їхніми головами на річку: "С—с—те!"

Дехто й зупинявся, розпитував батька, де та ким Павло працює, які гроші заробляє, а напослідок, роздивляючись машину, питав, скільки ж це "добро" коштує, на що син зхолодною посмішкою відповідав: "Всі гроші!".

Одягнений він був у новенький костюм, приблизно такого ж кольору, як і "Москвич", взутий у нові жовті черевики, а тугу рудувату шию міцно стискав комір нейлонової сорочки. Коли Павло говорив з дядьками, "то тримав руки складеними на грудях і повільно та незалежно розгойдувався, стаючи то на носки, то на підбори нових черевиків..."

Тим часом у хаті не припинялися балачки.

Рита розказувала, як Павлушу цінують на роботі, одержав дві грамоти. Премія щомісяця йде...

"— Та він у нас такий, що і зробить і змовчить... і старшого послухає,— озвалася од печі Дзякунка.— І змалечку такий.

— В квартирі в нас,— вела далі Рита,— все є: гарнітур житомирський, холодильник "Донбас", телевізор "Огоньок", стіральна машина "Ністра", пиросос..." Хвалилася, що грошей вистачає, ще й на книжку кладуть, а Павлуша у вихідні, бува, підробляє на машині. Треба ж її окупити. Та й на бензин теж потрібно.

"Ачогож,— раділа Дзякунка.— І людям услуже, й копійку заробить. Воно так: копійка до копійки — та вже й руб!" Потім ніжно сокотіла до онука, пригощаючи його кружечками підсмаженої картоплі. ...Обідали довго й з горілкою. Павло й тост виголосив: " — Ну, за зустріч. За знайомство з невісткою та онуком.

— І щоб усе було харашо,— вставила Дзякунка.

— Всьо в наших руках,— сказав Павло.

— Якумієш жити, то все харашо й буде,— багатозначно вирік Дзякун". Вимили і взялися до їжі. Борко заліз до діда і торкав його за вуса.

Дзякунка сказала, що їй так кортить побачити сватів хоч одним оком. А до Шишак не так уже й далеко. Никифор прикинув, що верстов сімдесят буде.

"— А я от скільки не наблюдаю життя,— повільно й таким тоном, що примушує слухати, сказав Павло,— то зробив вивод, що жінчиним і чоловіковим батькам бачитися не треба. Ті не понаравляться тим, ті — тим, слово за слово... Ті нашепочуть дочці, ті — синові. І пішло: лайки, ссори".

Никифор аж прикахикнув удоволено: ай який розумний, клятий хлопець! Справді, навіщо ж ганяти новеньку машину ґрунтовою дорогою до Шишак і назад! А свати, як схочуть, то приїдуть і автобусом.

Після обіду Павло урочисто відімкнув чемодани й роздав подарунки: матері чорну лискучу плюшку (напівпальто з плюшу), глибокі калоші на червоній підкладці, а батькові — сірий костюм. Рита подарувала свекрові зелену нейлонову сорочку, а свекрусі в'язану кофту і донську пухову хустку — все дороге й гарне, придбане за дві зарплати.

Никифор відразу все й надів: хай дивляться люди, що діти привезли. А Дзякунка поховала своє добро в скриню, шкодуючи, що не може його зараз вдягнути — не сезон.

Рита заколихала Борка, взяла сапку і подалася на грядку, хоч її і відмовляли. А Павло пішов відпочивати на пахучому сіні. Коли Никифор прийшов подивитися, чи добре влаштувався син, той спитав:

" — А риба, тату, в нашій річці є?

— Є, синок. ...Як хочеш, то я візьму завтра кімлі (сіпку)у Семена Портнівського, та й підеш з кимось із хлопців, повтішаєшся".

Павло сказав, що він і сам спіймає, аби кімля була добра. Батько і тут погодився: дійсно, що спіймаєш удвох, те треба буде на двох і ділити.

У хаті Дзякунка покvapливим шепотом переповіла чоловікові, що онук їхній не хрещений, завтра вони з Ритою підуть до батюшки, але щоб тільки Павло не довідався.

"— Отаку жінку Павлуша знайшов,— аж похлиналася радісним шепотом Дзякунка.— Що розумна, що культурна, а що ще й проста!

— Павлушко наш ні в чому не прошибе,— гордовито мовив Никифор.— В нього й по роботі порядок, і дома, і в машині. Бачила, як там усе заслано та блищить? О—о—о! — І раділи обоє".

Тоді домовилися, що покличуть на завтра Дзякунчину сестру, яка допоможе витопити й приготувати все до столу — треба ж гуляння справити заради гостей. Вирішили кликати тільки своїх, та й тих виявилось багато.

Дзякун наказав жінці купити "мняса для каклет". А та стурбувалася, чи зуміють же вони їх приготувати.

Наступного дня рано вранці Дзякунка й Рита з Борком, по-святковому вдягнені й схвильовані своєю таємницею, поїхали на базар. Швидко купили все необхідне, і між ділом Дзякунка розпитала в місцевих жінок, де

краще охрестити дитину. Ті порадили їхати в Покрівське: "там батюшка молодий, має добрий бас і молитву читає всю".

Приїхавши в Покрівське, свекруха з невісткою застали попа вдома. "Він стояв на ганку в хромових офіцерських чоботях та новій, либонь, недільній рясі, сипав курям пшеницю з коряка і рокотав басом:

— Ціпоньки—ціпоньки, путь—путь—путь...

Забачивши прихожан, він анітрохи не знітився, кивнув привітно і посипав курям доти, доки не кінчилося зерно". Потім запросив жінок до хати. Батюшка й справді був молодий, гарний з лиця, добре виголеного біля борідки, а ще від нього міцно пахло духами. І це не сподобалося Дзякунці, подумала, що, бач, надушився, мов парубок. У світлиці, завішаній образами, Рита з сином, що тихенько посапував, стала на порозі й

потупила очі, а Дзякунка перехрестилася до ікон і сказала попу, що вони приїхали здалеку, щоб охрестити хлопчика. Батюшка поцікавився в молодій жінки, чи вміє вона хреститися, і отримавши заперечну відповідь, "зітхнув не тяжко і не сумно, а як людина, якій це не в новину..." Потім підійшов до Рити й лагідно сказав: "А хреститься, жінко, так: складаєте троєперстя, кладете його на чоло, потім на живіт, на праве й ліве плече. Спробуйте". Рита підняла руку, "що стала раптом важкою", і перехрестилася.

"— Оттак,— вдоволено прогук отець.— Просто і красиво. Звичаї предків своїх треба знати".

Потім Дзякунка попросила попа, щоб підчас хрещення Борка на руках держала його дружина — матушка, бо ні матері, ні бабусі цього не можна. Піп погодився, "зодяг епітрахаль, що тьмяно сіяла сріблом та золотом і в світлиці стало ще урочистіше. Потім увійшла матушка у всьому темному, привіталася тихо, взяла з рук Рити Борка і посміхнулася їм ласкаво".

Батюшка читав молитви швидко, по пам'яті, голос його "то гучнішав, то спадав до проникливого шепоту; час від часу він хрестився тричі... і вклонявся іконам — самою головою, як розбалуваний увагою публіки актор".

А дитина посміхалася і вказувала пальцем на лампадку.

Але ось піп умовк, узяв ножиці і вистриг у Борковому чубчикові хрестик, потім узяв хлопчика й умочив його ноження у воду, промовляючи: "Во ім'я отця... і сина... і святого духа. Амінь".

Рита стояла і почувала себе "немовби в напівсні, немовби в тому, що відбувалося зараз, замкнувся світ і не було надворі ні сонця, ні попових курей, ні накоченої, аж блискучої дороги степової..." Коли хрещення скінчилося, Дзякунка спитала у попа, скільки ж грошей вони йому повинні. Той, зітхнувши, відповів, що як усі — п'ятірку, але "якщо дитину держить матушка — десять". Дзякунка дістала з—за пазухи десятку і неприязно подумала: "Ач, яку грінку вбив за півчаса". Потім попрохала, щоб піп записав імена й померлих родичей на помин душі. Молодик пообіцяв, але навіть не спробував запам'ятати ці імена.

Коли свекруха з невісткою вийшли за ворота, Рита примружила очі й сказала, що батюшка такий красивий і привітний.

"Дзякунка побачила той дівоцький прижмур і мовила сердито:

— Еге ж, за десятку можна і в янгола обернутися.

...І вперше подумала про невістку погано: "Ба, як швидко придивилася. Для такої треба добру вуздечку..."

Павло прокинувся пізно, почав споряджатися на рибу. Вдягнув стару батькову сорочку, полатані штани, що не сходилися в поясі, та шкарубкі чоботи.

Хотів так у дранті й до річки йти, та батько відрадив — соромно перед людьми.

Тоді Павло вирішив іти у новому костюмі, а там переодягнеться.

"Коло річки він перебрався в лахміття і зразу став ніяким не майстром і не поважним гостем, а звичайнісіньким собі ковбишівським дядьком..." Никифорові аж прикро стало від такого синового вигляду: наче перекинувся Павло з пана в попихачі...

"Аби хоч не побачив хто",— подумав і порадив синові ловити в очеретах подалі від берега, а сам побіг додому допомагати жінчиній сестрі готувати.

Павло вбрів у воду й аж охнув — така вона була холодна. За першою заставкою піймалася шука. Коли чоловік хотів її схопити, вона випорснула у воду, і Павло сердито буркнув: "От тобі вже нема однієї, роззяво!"

Поставив ще раз кімлю і довго бовтався в муляці, але риби не було. Раптом — ляп—ляп — карась. Спровадив його, не роздивляючись, у брезентову торбу.

Далі вже не чув, кусало його чи ні, тихенько крався між лататтям і весело приказував: "Адзінь—дзінь, щучка..."

Коли піймав другу шуку, подумав: "Оце було б уже дві".

"А як попалася й третя, аж уголос сказав:

— А це було б уже три!"

Інколи ставав перепочити. Вода вже не холодила, а м'яко ніжила. Неподалік на чистоводді плив вуж. Спочатку Павло аж злякався, а потім пригадав, що вужі не кусаються, і в дитинстві він навіть носив їх за пазухою.

Від першої згадки про дитинство прокинулась друга, третя... Як голяка ловив в'юнів, як пас череду, їв спечену на вогнищі смачну картоплю, як "парубкував".

Потім його виряджали у ФЗУ(фабрично—заводське училище), і дівчата співали прощальної пісні.

І Настя Кушнірівська співала, а коли прощалися, впхнула йому в долоню напахчену дешевими духами хусточку з вишитими літерами Н + П. Любила ж, видно... А він, замість обійняти, перечіпав, бувало, її, штовхав і реготав пришелепкувато. Да... Бачив її три роки тому. За офіцера вийшла. Гарна зробилась, товстенька, щоки блищать... Ну, та й він не прогадав.

"Рита жінка добра, хоч і погулювала колись, чув від хлопців по роботі. Зате зараз ні—ні. Воно й краще, як замолоду покрутить, замужем смирніша буде..."

Раптом Павло схаменувся і докорив собі, чого це він, замість того, щоб ловити, "розмечтався".

Незабаром прийшов Никифор з одягом і похвалив сина, що багато наловив. Павло втомився добряче, ледь переставляв ноги і з жалем думав: "Якби ота перша не втекла, якраз нормально було б. П'ятнадцять штук. А так тільки чотирнадцять".

І та перша — п'ятнадцята — шука здавалась йому зараз найбільшою.

Коли ж Павло дізнався, що збираються кликати гостей, то сказав, що треба запрошувати людей "полезних" — голову колгоспу чи ще когось, хто пригодиться.

Старий Дзякун на це обережно заперечив, що голова колгоспу їм зараз ні до чого: пенсія йде по закону, а зерно вони купують у механізаторів. А от Митра Лободу, лісника, б треба — у нього й дрова, і сіно корові, і коні для оранки.

Такі вирішили: кликати лісника та ще директора школи з директоршею. Цих Павло забажав сам. Як—не—як люди культурні, шановані. До того ж, якби не директор, що тягнув його до сьомого класу, не бути б Павлові майстром. Адже кандидатур було три, а освіта сім класів — тільки в нього.

Ще домовились, що родичі посходяться й самі, а Митра Лободу та директора з жінкою треба привезти машиною. Друге: родичі питимуть і самогонку, а чужим треба взяти лавочної горілки й іншого, бо невдобно.

Надвечір стали сходитися гості. Жіноцтво, перецілувавшись, мерщій розв'язувало вузлики і тицькало Боркові гостинці, обдивлялося Риту, нову свою родичку. Далі, вдоволене, заходилося допомагати поратися коло столу.

Чоловіки ж повсідалися під грушею біля "Москвича", закурили і завели свою балачку: розпитували у Павла про ті краї, де він живе... про роботу, "квартирю", і... заробітки. І за всім цим у кожного гаїлося найголовніше питання: де можна взяти такі гроші, щоб купити машину? Однак про це мовчали, вважаючи, що то "не нашого ума діло".

Коли сонце стало заходити, Павло поїхав за почесними гостями, міркуючи, привозити їх усіх разом чи по черзі. І що купити: коньяку та шампанського чи горілки й вина.

У крамниці було людно. Павло привітався і, відчуваючи, що всі на нього дивляться, несподівано для себе сказав:

" — Дві коньяку, дві шампанського.

І виклав на прилавок аж чотири десятки, хоч треба було три".

Коли виходив, почув за спиною шепіт, від якого приємно замлоїло в грудях:

" — Ти ди, яким козирем став.

— Видно ж, і грошви!.."

Директор школи, Іван Лукич, зустрів Павла надворі з помийною цеберкою в руках — поросяті виносив. Розчулився вкрай, зрадів. А на пропозицію їхати на машині замахав руками: ми, мовляв, люди негорді, і так прийдемо, тут недалеко.

Митро Лобода, уже напідпитку, їхати погодився не відразу. Сказав, що звонили з області, буде "приставник". У селі знали, що лісника хлібом не корми, дай повеличатися службою. Простим людям на їх прохання відповідав: "Ніколи сьогодні. Жду приставника із поважніших — голова кооперації, бригадир чи лавочник, брав вище: з області".

"Так і стояли перед ворітьми: Митро не поспішав іти в двір, Павло — сідати за руль, бо знав, що "полезні люди" люблять поноровитися. І чим дрібніші за посадою, тим дужче".

Нарешті Павло зробив крок до машини. Тоді Митро швидко сказав, що, може, сьогодні до нього нікого й не буде, і сів у машину, недбало кинувши: "Паняй!".

Павло не образився. Він звик терпіти потрібних людей. Розмова не в'язалася, дарма що колись разом училися в школі.

Гулянки, однак, не вийшло. Почалося з того, що Дзякунчина сестра Домаха забула про рибу, і вона пригоріла одним боком. Промазав і Дзякун, підпоївши лісника в коморі, доки домовлявся з ним про дерево на дошки.

Коли гості випили по першій, Митро раптом "з'єрепенився", що перед ним не поставили, як перед директором, коньяку. Директор вирішив приборкати свого

колишнього учня, пересів до нього з коньяком, став заспокоювати. Але це ще дужче розлютило Лободу, і він почав сікатися до Павла, де той, мовляв, стільки грошей взяв, що таким паном прикотив. Став хвалитися, що і в нього "на кожному дубі — хромові чоботи висять!"

Директор почав пісню, і Митро трохи припинив.

П'янений Дзякун хвалився перед директором своїм сином, який міг би й на інженера вивчитися. Іван Лукич погоджувався, підтакував, смакуючи непідгорілим риб'ячим боком.

Почувши цю розмову, Митро Лобода вибрався з—за столу, підійшов до Павла й обняв, як арканом, шию: "А пам'ятаєш, друг Павло, як ми з тобою". Потім до Рити: "Хочеш, я тобі розкажу, який твій чоловік у дитинстві ще до ФЗУ був. Руде, скупе, витрішкувате... А тепер диви: пан, хамаршельда! Ні, скажи хоч ти, бо він не хоче, на чому він латається, га?"

Митро так стис Павлові шию, що той побуряковів, підвівся, виважив на собі лісника й виніс його із хати.

Опинившись за ворітьми на лавочці, Митро скрипнув зубами крізь сон: "Нас — не проведеш. Ні—і—і..."

Світив повний місяць. Цвіли й свіжо пахли гвоздики, а під грушею прохолодно блищав "Москвич".

"Павло постояв посеред двору... й пішов до машини знімати акумулятор ...тут, звісно можна б цього й не робити, але хто його знає, на гріх, як кажуть, і курка свисне..."

У хаті заспівали гуртової "Ой ти, Галю", і Павло, відгвинчуючи акумулятор, став і собі підмугикувати.